

Van oude mensen en de dingen die nog komen?

Fleur Thomése

Ad Bergsma

Het thema van de Boekenweek was dit jaar “Van oude mensen...de letteren en de derde leeftijd”. RTL nieuws leverde hier op 12 maart het commentaar bij dat men voor het Boekenbal gelukkig wel een vrolijk thema had gekozen, namelijk “eeuwig jong”. Het is de zoveelste getuigenis dat een negatief beeld bestaat over ouder worden.

De maatschappij is de laatste vijftig jaar zodanig veranderd dat men na het pensioen gemiddeld nog een flink aantal gelukkige en gezonde levensjaren voor de boeg heeft, die mensen op zeer verschillende wijze invullen. De beelden van ouderen in de media zijn ook diverser geworden. Denk maar aan het Zwitserlevengevoel, of de *Grumpy old women* van Net 5. Toch blijkt uit onderzoek stevast dat de meeste mensen de ouderdom ongefundeerd somber inzien. In Canadees onderzoek is zelfs aangetoond dat mensen die beroepshalve vaak met ouderen omgaan, veel negatieve misvattingen hebben over de laatste levensfasen (Rust et al. 2007). Dat is des te ernstiger omdat het sombere beeld een bijdrage levert aan het tekort aan beroepskrachten in de ouderenzorg.

Ter gelegenheid van de Boekenweek heeft de Volkskrant in samenwerking met de Vrije Universiteit gepeild hoe er nu in Nederland over ouderen wordt gedacht. In dit artikel bespreken wij de uitkomsten van het onderzoek*.

Het onderzoek

Op basis van eerder genoemd Canadees onderzoek (Rust et al. 2007) en een Zweeds onderzoek dat in 1982 en 2005 was uitgevoerd (Tornstam, 2007), is een lijst opgesteld met achttien stellingen over de leeftijdsgroep van 65-plus en over ouder worden. Hierin zijn ook stellingen verwerkt die zijn gebaseerd op uitkomsten van het LASA-onderzoek (Longitudinal Aging Study Amsterdam), een langlopend interdisciplinair onderzoek naar ouder worden. De stellingen staan verkort samen met de juiste antwoorden en het percentage goede antwoorden in Tabel 1. Respondenten konden de stellingen als “juist” of “onjuist” aanmerken. Daarnaast zijn vragen gesteld over de eigen visie op ouder worden (bijvoorbeeld: ik ben nog even gelukkig als in mijn jeugd) en over de persoonlijke contacten met ouderen.

De vragen zijn in de week voorafgaand aan Boekenweek toegankelijk gemaakt via de voorpagina van de Volkskrantwebsite. Ze zijn beantwoord door 751 mensen. Deze groep bestond uit evenveel mannen als vrouwen van alle leeftijden. De leeftijdsgroepen 50-59 jaar (31%) en 60-69 jaar (24%) waren oververtegenwoordigd, evenals de hooggeschoolden (59%) en etnische Nederlanders (96%). Afgezien van etniciteit, dat niet te controleren viel, hadden deze kenmerken geen merkbare invloed op de stellingen afzonderlijk. Wel maakten de oudere en hoger opgeleide respondenten iets minder fouten in totaal.

Antwoorden op de stellingen

De juiste antwoorden zijn gebaseerd op algemene publicaties van de laatste jaren en

publicaties vanuit LASA. Gemiddeld hadden respondenten 10 of 11 antwoorden goed. De meeste fouten werden gemaakt bij de stellingen over kleiner worden van netwerken (13% goed), afnemend bezoek van kinderen in de laatste vijftien jaar (25% goed) en het gezonder worden van de leefstijl in de afgelopen tien jaar (43% goed). In werkelijkheid bestaat veel variatie in netwerkveranderingen bij het ouder worden, en pas op zeer hoge leeftijd neemt de omvang gemiddeld af. Het bezoek tussen ouders en kinderen is eerder verbeterd dan verslechterd, terwijl de leefstijl van nieuwe ouderen ongezonder is dan hun voorgangers.

Andere typerende fouten waren het overschatten van eenzaamheid, depressiviteit en conservatisme bij ouderen (49%, 54% en 43% goed) en onderschatten van de seksuele activiteit van ouderen (41% goed). De gezondheidsitems werden doorgaans beter beantwoord dan de sociale stellingen.

Ouderen zijn niet eenzamer dan andere leeftijdsgroepen, de alleroudsten uitgezonderd, en niet meer dan tien procent is matig tot ernstig eenzaam. De misvatting dat alle ouderen een verhoogd risico hebben op eenzaamheid komt uit vrijwel alle onderzoeken naar voren. Ten gunste van de Nederlandse respondenten moet gezegd worden dat in Zweden nog veel vaker gedacht werd dat de meeste ouderen eenzaam waren (ruim 80%).

Het minder worden van bezoek tussen ouders en kinderen is een misvatting die al lang meegaat. Peter Laslett bedacht hiervoor de term "*the world we have lost*-syndroom": we dromen graag van een goede oude tijd waarin ouderdom nog in ere stond en alles eigenlijk beter was. Helaas heeft die tijd niet bestaan, voor zover we weten. Die goede oude familiezorg was vaak bittere noodzaak en tegenwoordig worden persoonlijke relaties juist beter: vrijwilliger en intiemer. Het is wel zo, dat ouders minder kinderen en daardoor minder aanloop hebben.

Verklaringen voor de antwoorden

Waarom trekt de beeldvorming zich zo weinig aan van de feiten? Twee verklaringen richten de aandacht op specifiek gerontologische verschijnselen. Ten eerste: onbekend maakt onbemind. Ouderen hebben wel veel contact met familie, maar verder leven ze steeds meer in een afgescheiden wereld. In een samenleving als Nederland worden mensen op leeftijd gesorteerd of, wetenschappelijker: naar leeftijd gesegregeerd. Dit werkt stereotypen in de hand.

Dat blijkt ook uit de resultaten. We hebben gevraagd naar contacten met ouderen. Men kon minder dan eens per maand contact hebben, minder dan wekelijks, wekelijks met oudere familieleden, wekelijks met oudere familieleden en vrienden, via mantelzorg en professioneel. Degenen met wekelijks contact met familie en vrienden, maakten de minste fouten (gemiddeld 6,8). Alleen contact met familie maakte niet uit. De mensen die voor ouderen zorgen of met ouderen werkten, maakten 7,4 fouten, nauwelijks minder dan het gemiddelde. Zij zien immers vooral ouderen die aan het stereotype beeld beantwoorden.

Mensen die zich minder gelukkig voelden dan in hun jeugd, maakten meer fouten. Ook mensen die zeiden dat je al vroeg oud bent, maakten meer fouten (figuur 1). Het zijn kleine, maar opmerkelijke verschillen. Bovendien bleek uit ander onderzoek (Levy et al, 2002) dat een positieve kijk op de eigen veroudering een sterkere voorspellende waarde

heeft voor de gezonde levensverwachting dan bijvoorbeeld roken, overgewicht of lichaamsbeweging.

Figuur 1. Aantal goede items naar de leeftijd waarop men iemand oud vindt

Foute vragen of foute beelden?

De vragenlijst was beperkt door de ruimte in de krant en door de vergelijking met andere onderzoeken. Hierdoor ontbraken meer positieve items, zoals stellingen over vrijwilligerswerk door ouderen, nieuwe ervaringen of de geneugten van het grootouderschap. Dat maakte het moeilijker om een eventuele positieve beeldvorming over ouderen aan te tonen. Op twee vragen of het leven er op vooruit gaat met het ouder worden, antwoordden ongeveer evenveel mensen positief als negatief. De vraag of ouder worden beter is dan verwacht, werd door 63% positief beantwoord, iets vaker door de oudere leeftijdsgroepen. We kunnen hieruit voorzichtig concluderen dat er mogelijk ook positieve beeldvorming is, in ieder geval onder oudere volwassenen.

De ouderdom beslaat tegenwoordig een periode die vaak meer dan dertig jaar duurt. De vragen laten soms in het midden wat er onder “ouderen” moet worden verstaan. Professionals die sommige van de stellingen in een onderwijssetting hadden beantwoord, bleken vaak hoogbejaarden voor ogen te hebben. Het is juist voor hen belangrijk te beseffen dat de ouderdom in maatschappelijk opzicht veel ruimer is.

Bovendien is de beeldvorming over de derde leeftijd evengoed een stereotype. In een interview op het Boekenbal wond de schrijver Bernlef zich op over het indelen van mensen naar leeftijd. Hij deed dit af als regelrechte kletsboek. ‘Ik kom regelmatig in het café en dan kom ik jonge makelaars en advocaatjes tegen, allemaal tegen de veertig lopen ze, en als ik dan soms naar hun gesprekken luister dan denk ik, jullie lullen als kerels van zeventig.’

* Noot. Resultaten werden voor het eerst gepubliceerd in de *Volkskrant* van zaterdag 8 maart 2008. Op 16 maart zijn ze gepresenteerd aan bezoekers van een publieksdag in Felix Meritis te Amsterdam die werd georganiseerd door het VU podium in samenwerking met Geron..

Fleur Thomése is universitair docent aan de faculteit der Sociale wetenschappen van de VU en betrokken bij LASA.

van

Ad Bergsma is freelance journalist, onder meer voor de *Volkskrant*.

Referenties:

Levy, B.R., Slade, M.D., Kunkel, S.R. & Kasl, S.V. (2002) Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002 vol 83, pp. 261-270.

Rust, T.B. & See. S.K. (2007) Knowledge about Aging and Alzheimer Disease: A Comparison of Professional Caregivers and Noncaregivers. *Educational Gerontology*, vol. 33, pp. 349-364.

Tornstam, L. (2007) Stereotypes of Old People Persist : A Swedish “Facts on Aging Quiz” in a 23-year Comparative Perspective. *International Journal of Ageing and Later Life*, Vol 2, pp. 33–59.

Tabel 1. De stellingen, de feiten en de percentages goede antwoorden

Stelling	(on)juist?	% goed
Netwerken worden kleiner	Onjuist	13%
Minder dan kwart sociaal geïsoleerd	Onjuist	68%
Minder bezoek van kinderen	Onjuist	25%
Verlies collega's na pensioen	Juist	78%
Helft is eenzaam	Onjuist	49%
Meesten zijn gelukkig	Juist	73%
Merendeel verveelt zich	Onjuist	73%
Minder vaak depressief dan jong	Juist	54%
Conservatiever dan jong	Onjuist	43%
Zelden boos	Juist	67%
Minderheid heeft regelmatig seks	Onjuist	41%
Minder verkeersongelukken dan jong	Juist	63%
10% verhuist naar mooie omgeving	Onjuist	68%
20% woont onzelfstandig	Onjuist	65%
10% is bedlegerig	Onjuist	85%
Helft is hardhorend	Onjuist	69%
Kwart is dement	Onjuist	94%
Leefstijl is gezonder dan 10 jaar geleden	Onjuist	20%